

Arkitekturens betydning for helse og helbred

Gjengedal E, Schiøtz A, Blystad A, red.

Helse i tid og rom

172 s, ill. Oslo: Cappelen Akademisk, 2008.

Pris NOK 288

ISBN 978-82-02-26004-0

Intuitivt erfarer de fleste at våre omgivelser har betydning for velvære, helse og helbred. Allikevel er det ikke gitt at vi reflekterer over og enkelt kan forstå disse sammenhengene, langt mindre er det slik at sam-

funnet og viktige institusjoner som sykehus, sykehjem, ulike behandlingstilbud og skoler innrettes slik at denne erkjennelsen tas til etterretning. Kunnskap om forholdet mellom arkitektur, det estetiske, omgivelsene, velvære, helse og helbred er viktig og dagsaktuell kunnskap og bør også være etterspurt kunnskap, ikke minst blant leger og helsepersonell. I *Helse i tid og rom* tematiseres slike sammenhenger i fortid og nåtid, i teori og praksis, og det gjøres på en enkel og introduserende måte.

Boken springer ut av en tverrfaglig konferanse som ble arrangert ved Institutt for samfunnsmedisinske fag ved Universitetet i Bergen i 2005. Som konferansen er den tverrfaglig anlagt – bidragsyterne er faglig forankret i antropologi, filosofi, historie, sykepleie og arkitektur.

Redaktørenes utgangspunkt er at både de naturlige og de kulturskaptede omgivelsene er av grunnleggende betydning for helse, livskvalitet og helbred og at denne type innsikt bør vies større oppmerksomhet. Innledningsvis skriver de at siktemålet med utgivelsen er å bidra til ny kunnskap og til å øke bevisstheten hos både pasienter og behandlere om omgivelsenes betydning for helse og helbred.

Det er sju kapitler, organisert i tre hoveddeler. Første del gir en generell innføring i forholdet mellom det estetiske, velvære og helse. Her diskuteres blant annet hvilke estetiske egenskaper det i denne sammenhengen dreier seg om. Annen del består av to interessante og velskrevne historiske kapitler. Mer konkret analyseres i det første forholdet mellom sykerom og handlingsrom og hvordan klasse og kjønn er viktige analytiske innganger for å forstå aspekter ved henholdsvis tuberkulose og kjønnssykdom, to sentrale diagnoser fra 1800- og 1900-tallets Norge. I det andre blir det belyst hvordan arkitekturen og medisinen flettes sammen og blir del av en felles diskurs der funksjonalismen og bolig- og sosialhygiene utgjør omdreiningspunktene. Mens disse

kapitlene tematiserer hvordan kunnskap og ekspertise i sin tid bidro til fremskritt og optimisme, peker forfatterne i den siste delen på en rekke problematiske sider ved den samme utviklingen. En mer eller mindre felles ramme for disse kapitlene er at den naturvitenskapelige og biomedisinske tenkemåten som kjennetegnet moderne medisin utfordres gjennom studier av menneskets livsverden og gjennom fenomenologien. Arkitekturteoretikeren Christian Norberg-Schulz' stedsteori står sentralt i flere av tekstene og anvendes for å belyse empiri og ulike institusjonsmessige rammer for helse og helbred. Å skape steder og rom som ikke virker fremmedgjørende, men som derimot kan bidra til å fremme helse og helbred er her et viktig anliggende. Makt- og disiplineringsaspekter løftes også tydelig frem.

Tidvis er kapitlene litt ujevne når det gjelder nivå, kompleksitet og språk. Samtidig er det vanskelig å etterlyse en mer enhetlig ramme når den springer ut av et seminar med svært forskjellige innlegg. Tverrfaglighetens utfordringer knyttet til språk, begrepsbruk og samlede perspektiver og problemstillinger fremstår som forholdsvis godt ivarettat.

Helse i tid og rom er tilrettelagt for helsefag- og arkitekturstudenter samt for fagfolk som er opptatt av omgivelsenes betydning for menneskets velbefinnende og helseprosjesser. Så vidt jeg kan bedømme tror jeg boken befinner seg på et nivå som gjør at den vil treffe målgruppene. Samtidig har den potensial til å kunne favne et mer allment publikum. Her er mye interessant stoff – anbefales.

Hilde Bondevik

Senter for tverrfaglig kjønnsforskning
Universitetet i Oslo

En kilde til kunnskap og glede

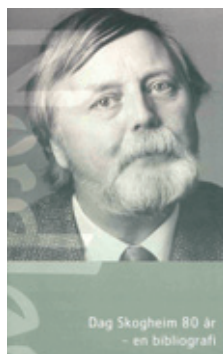
Hartviksen I, Hartviksen SN.

Dag Skogheim 80 år – en bibliografi

240 s. Mo i Rana: Nordland fylkeskommune,

2008. Pris NOK 300

ISBN 978-82-10-05043-5

Det er ikke hver dag at en fylkeskommune i samarbeid med et forlag utgir en bibliografi over bøker, artikler, kringkastingsprogrammer og arkivmateriale av og om en fremdeles aktiv forfatter. Men det har Nordland og Tiden Norsk Forlag

gjort. De vil gratulere «hedersmannen Dag Skogheim».

Skogheims forfatterskap favner vidt, både skjønn- og faglitterært. Det bidrar til vår felles historiske hukommelse, spesielt gjelder det nordnorsk arbeiderbevegelse, den annen verdenskrig og tuberkulose herjinger. Avgjørende for liv og forfatterskap ble årene 1943–54. Knapt 15 år gammel ble Dag Skogheim rammet av lunge- og tuberkulose, og først 11 år senere kunne han – friskmeldt – forlate Grefsen sanatorium, ta artium som privatist og utdanne seg til lærer. Før han kom til Grefsen var han pasient ved Vensmoen sanatorium i Salt-dalen og ved Helseheimen i Namsos. Han var gjennom hele repertoaret: liggekurene, blåsingene, de store operasjonene. En betydelig del av hans faglitterære produksjon har bakgrunn i hans personlige opplevelser som tuberkuløs. Han har satt tuberkulosen inn i større medisinske, samfunnsmessige og kulturelle sammenhenger i flere bøker – fra *Tæring* i 1988 til *Sanatorieliv: fra tuberkulosens historie* i 2001. Sammen med legen og juristen Aslak Syse har han gitt ut bok om psykisk utviklingshemmedes retts-sikkerhet: *I gode og vanskelige dager* (1994).

Mye av hans faglitterære forfatterskap trekker frem altfor lett glemte hendelser i vår historie, og i den fremragende *Tre dager i mai*, et dykk i vår krigshistorie, viser han en fortellerevne og et tvisyn som gjør at man må undre seg over at dette ikke er blitt en del av skolens undervisning. Bedre utgangspunkt for elevdiskusjoner om krigen kan jeg vanskelig tenke meg.

Ved siden av det faglitterære forfatterskapet har Skogheim en betydelig skjønnlitterære produksjon. Mest berømt er «Sulis-Valby-kvartetten» fra 1980-årene, fire romaner om arbeiderbevegelsen nordpå. Men jeg er ikke sikker på om han noen gang har skrevet bedre enn i sin seneste roman *Sju mann* (2006).

Blant de mange priser han er tildelt for sin maurflittige aktivitet mener jeg Sverre Steen-prisen fra Den norske historiske forening må rangeres høyest. Den fikk han i 2002 for *Sanatorieliv*. Han var den sjuende som fikk prisen, der listen for øvrig er dominert av våre ledende faghistorikere.

Dag Skogheims bibliografi får stadig nye tilskudd – mannen er i full aktivitet. Men redaktørene har gjort den unødvendig vanskelig å orientere seg i. Stoffet er ordnet etter sjanger, men jeg savner innledende lister over hovedtrekkene i hvert avsnitt. Nå får man i stedet vite, bok for bok, hva den inneholder. Det blir for kronglete. Jeg savner dessuten en indeks. Meningen må jo være at dette skal være en bruksbok.

Den er trykt i et lite opplag, innholdet skal etter hvert bli publisert i digital form. Denne bibliografien anbefales som leservei-

ledning for dem som er interessert i vår store folkesykdom tuberkulosen, men også for alle med generell interesse for det samfunn som gikk foran dagens overflodssamfunn. Dessuten for dem som ønsker nye forslag til god lesning.

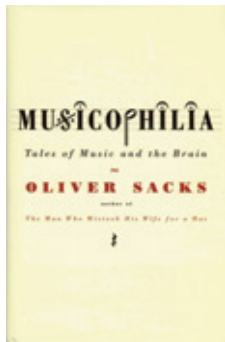
Per E. Børdahl
Kvinneklinikken
Haukeland Universitetssykehus

Hjernen og musikken

Sacks O.

Musicophilia

Tales of music and the brain. 381 s. New York, NY: Knopf, 2007. Pris USD 26
ISBN 978-0-330-41837-9

Oliver Sacks (f. 1933) fikk sin medisinske grunnutdanning i Oxford. Tidlig i 1960-årene flyttet han til USA. Han gjennomførte spesialistutdanningen i neurologi i San Francisco og har siden praktisert som nevrolog i New York. Sacks

er mest kjent for sitt forfatterskap – han har skrevet om nevrologisk sykdom og skildret mennesker med nevrologiske lidelser (1). *Awakenings* (1973), som ble filmatisert i 1990, omhandler hans erfaringer med pasienter som led av alvorlige ettervirkninger av en hjernebetennelse kalt encephalitis lethargica. Enkelte av Sacks' bøker er oversatt til norsk, mest kjent er kanskje *Mannen som forvekslet kona med en hatt* (1985) og *En antropolog på Mars* (1995).

Sacks har besøkt Norge flere ganger, og i *A leg to stand on* (1984) kommer han med en selvbiografisk beretning om sine erfaringer etter at han under en tur ved Hardangerfjorden i august 1974 pådro seg en venstresidig quadricepseneruptur. *De fargeblindes øy og konglepalmeøya* (1996) er resultatet av et feltarbeid i Stillehavet, der han samarbeidet med den norske forskeren Knut Nordby (1942–2005), som selv var rammet av total fargeblindhet (akromatopsi).

Kliniske historier og beretninger står sentralt i Sacks' forfatterskap. Han har ønsket å videreutvikle en medisinsk fortellertradisjon som retter oppmerksomheten mot det syke mennesket så vel som de nevrologiske sykdommene (2). Tittelen på hans nyeste produkt er derfor ingen tilfeldighet. *Musicophilia: tales of music and the brain* (2007) belyser hvordan mennesker forstår og forholder seg til musikk og hvordan sykdom i nervesystemet kan påvirke

hvordan man opplever lyd og musikk. Det er fire seksjoner med i alt 29 kapitler. Emnet hjernen og musikken har gjerne vært inndelt i akustiske, kognitive og estetiske aspekter (3). Selv om tittelen *Musicophilia* bebuder et estetisk fokus, omhandles hovedsakelig de kognitive aspektene ved musikken. I den siste delen settes imidlertid søkelyset på musikk, emosjoner og identitet.

Sacks skriver godt om hvordan hjernen fungerer og om hvordan ulike sykdomstilstander kan påvirke hjernens bearbeiding av musikalske inntrykk. Temaer som er berørt er epileptisk betingede musikalske opplevelser, absolutt gehør og døvhets samt bruk av musikk innen behandling av ulike nevrologiske tilstander som demens, afasi og Parkinsons sykdom. Han trekker veksler på en rekke litterære beskrivelser av musikalske opplevelser, men han benytter seg også aktivt av innholdet i brevveksling med personer som har kontaktet ham for å dele sine erfaringer. Det er med overraskelse og en viss begeistring man kan konstatere at et av kapitlene i boken er basert på korrespondansen med en norsk kollega, Jørgen Jørgensen (f. 1936). Der blir en såkalt pseudostereoeffekt etter kirurgisk behandling av et akustikusnevrimom gjenstand for diskusjon.

Det finnes en del litteratur om musikkens virkninger på kroppen og om hjernen og musikk (4, 5). Sacks virker godt orientert i litteraturen, og teksten er solid forankret i relevante referanser. Doktoravhandlingen til den norske medisineren Hans Jacob Ustvedt (1903–82) er imidlertid ikke kommet med på litteraturlisten (6). Ustvedt, som selv spilte piano, disputerte i 1938 på et pionerarbeid hvor han kartla musikalitet og musikalske funksjonsutfall hos pasienter som var rammet av hjerneslag (7).

Musicophilia er leseverdig og underholdende, i tillegg til at den byr på innsikt i hvordan hjernen bearbeider musikalske inntrykk. Den omhandler musikalske fenomener som i liten grad er omtalt i tradisjonelle medisinske lærebøker, men som pasienter like fullt kan komme til å konsultere lege for. Sacks demonstrerer nok en gang at han er en enestående forteller og en populærvitenskapelig formidler av rang.

Jan C. Frich
Nevrologisk avdeling
Rikshospitalet

Litteratur

1. Frich JC. Oliver Sacks – verdenskjent forfatter og nevrolog. I: Dietrichs E, Stien R, red. *Hjernen og kulturen*. Oslo: Koloritt forlag, 2006: 168–75.
2. Sacks O. Clinical tales. *Lit Med* 1986; 5: 16–23.
3. Wieser HG. Music and the brain: lessons from brain diseases and some reflections on the «emotional» brain. *Ann N Y Acad Sci* 2003; 999: 74–94.
4. Brust JC. Music and the neurologist: a historical perspective. *Ann N Y Acad Sci* 2001; 930: 143–52.
5. Myskja A, Lindbæk M. Hvordan virker musikk på menneskekroppen? *Tidsskr Nor Lægeforen* 2000; 120: 1182–5.

6. Ustvedt HJ. Ueber die Untersuchung der musikalischen Funktionen bei Patienten mit Gehirnleiden, besonders bei Patienten mit Aphasie. Doktoravhandling. Helsingfors: Mercators Trykkeri, 1937.
7. Larsen Ø. Hans Jacob Ustvedt og musikken. *Tidsskr Nor Lægeforen* 2000; 120: 1251.

«Tolk – at Kunsten var du for ditt Folk»

Lavik NJ.

En haugianer på teaterscenen

Dore Lavik – skuespiller og teaterregissør.
198 s, ill. Oslo: Unipub, 2008. Pris NOK 269
ISBN 978-82-7477-345-5

Professor emeritus Nils Johan Lavik (f. 1931) har skrevet en biografi om sin grandonkel – skuespilleren, regissøren og teaterdirektøren Dorotheus (Dore) Lavik (1863–1908). Forfatterens psykiatribakgrunn er lite

påtrengende, og bortsett fra hovedpersonens nære forhold til kollega Oscar Egede Nissen (1843–1911) og frue Fernanda (1863–1920) er det lite av innholdet som tilfredsstillende smale medisinske interesser. Dette er ren teaterhistorie, og som sådan antakelig av betydelig verdi. For denne anmelder var Dore Lavik tidligere bare kjent som den «tapende» part i kampen om samboeren Marie Andersen (1881–1969) med Knut Hamsun (1859–1952). Forfatteren fremstiller også sin slektning som mye av en «taper»: Som bondesønn fra Vestlandet hadde han store problemer med å bli anerkjent av hovedstadens kulturelite, hans språk fant ikke plass i «Salon og Portiere», han fikk ikke ansettelse ved Nationaltheatret og han måtte slåss med dårlig økonomi, slitsom reising og uerfarne skuespillere i sitt eget turnéensemble.

Sammen med sin første kone Ludovica Levy (1856–1922) grunnla Lavik i 1899 sitt eget teater i Kristiania, Sekondteateret. Dette prosjektet fikk kort levetid, til tross for et kunstnerisk høyt nivå på forestillingene og meget velvillige kritikker. Ekteparet hadde åpenbart ambisjoner, de startet også teaterskole. Påfallende mange senere storheter i norsk teater fikk sin første veiledning her: Hauk Aabel (1869–1961), Agnes Mowinckel (1875–1963), Harald Otto (1865–1928) og Ingolf Schanche (1877–1954). Anekdotiske opplysninger av denne typen er spennende også for en vanlig leser: Ingolf Schanches hjerteskjærende anmodninger til teaterdirektøren om en krone i forskudd på lønnen til mat, Vilhelm Krag (1871–1933) utilsloerte, nedset-